

Bevezetés

A román népnek Magyarország területén komoly politikai szerepe a XVIII. század előtt nem volt. Jelen tanulmány azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy miképpen lett az Erdélyben és Magyarországon lakó román népelemből a politikai életnek egyrészt passzív tömegénél, másrészt aktív tevékenységénél fogva számottevő, később igen jelentős tényezője.

Valamint az egyéni céltudatos, tehát előre tekintő cselekvésnek alapja az öntudat, úgy a társadalmi közösség is csak átfogó tekintetű önszemlélettel építheti tudatosan jövőjét. A társadalmi közösségek közül a nép testi (biológiai), lelki és környezeti (kozmológiai) tényezők összessége. Ebben a közösségben minden egyénnek megvan a maga külön, többé-kevésbé kifejldött öntudata, de ezeknek az egyéni öntudatoknak tipikus vonásokban megjelenő összessége inkább az öröklött múlt-ra, a már beidegzett és megállapodott mederben hömpölygő életjelenségekre, a hagyományokra támaszkodik. Közösségi jellege ösztönös, ha nem is tudattalan. Mindenesetre nem néz a népnek, mint közösségnek a jövőjére, mindössze az egyén, a család, a falu, legfeljebb egy szűkebb táji, nyelvi vagy foglalkozási egység közvetlen jövőjére terjed ki. A népi ösztön uralma alatt élő közösség múltját sem ismeri, vagy ha igen, akkor szintén csak szűkebb egység, a táji vagy népi alapon kialakult néptörödékek emlékezettávolságban lévő közelmúltjáról, vagy mitikus mondai múltjáról van, a valósággal többnyire meg nem egyező képe. Az ösztönös, majdnem törzsi összetartozás tudása nem elvonásból, hanem tapasztalatból származik. Tényezői közül legfontosabb a közös etnikum, a közös életfolytatás, a szokások, a beszélt nyelv, a közös származás, a közös

vallás ismerése, de – hangsúlyozom – minden tudatos általánosítás, vagy történelmi (idői) szemlélet nélkül.

A népi ösztön kedvező körülmények között túllépheti a falu-táji szűkebb keretek földrajzi és az idői keretek történelmi körét és akkor kialakulhat az egynemű életkörülmények és életjelenségek között élő nép öntudatosodása. Első lépése a földrajzi elterjedés ismerete, annak a tudata, hogy másutt is laknak hasonló emberek. Következései még nem jelentősek, mert az elsősorban gyakorlati életre berendezkedett kisebb közösségek közt számottevő (gazdasági, biológiai, szellemi) kapcsolat alig van. Mély jelentőséget nyer azonban a nép földrajzi kiterjedésének tudata, ha a múlt felé is kitágul és ebben az új látásban a nép kisebb egységek feletti közössége nyilvánvalóvá válik. Tulajdonképpen ez a két tényező: a földrajzi kiterjedés és történelmi múlt ismerete létesíti a népet, mint élő valóságot, hiszen addig csupán a kisebb egységek voltak élő szervezetek. A hagyományban és a biológiai tőkében összefoglalt jelenségek mozgatója, a *népi ösztön* két irányban: térben és időben kiszélesedve így lesz *népi öntudattá*.

A népi öntudatot a történelmi látás teszi élővé, általa nyer körvonalat, irányt. A nép tagjai ezáltal döbbenek rá, hogy egy élőtestnek a tagjai, amelyik a múltban éppen úgy létezett, mint ahogyan él a mában és akar élni a jövőben. A népi öntudat egyszerűen megállapítja a népnek, mint különálló, más közösségektől különböző egységnek a létét, de a puszta tudomásulvételen nem halad túl. Mikor a népi öntudat a múlt megismerése után figyelmét közösségének jövője felé fordítja, a nép dinamikus, önmagát állító és mással ellenkező teljes autonómiára törekvő közösséggé kezd átalakulni. Azon a ponton, amikor az eredettudatból, a nyelvközösség tudatából, az életforma közösségének tudatából, a közös vallás tudatából a jövőre néző alakító szándékú következmények származnak és ezek megvalósítására kísérletek történnek, akkor a nép apolitikus fogalma átalakul politikaivá és a népi kérdésből nemzetiségi

kérdés lesz. A *nemzetiségi öntudatot* a népitől dinamikus, önmagát tudatosan megvalósítani akaró szándéka különbözteti meg, melynek meghatározott célja van és képesnek érzi magát önmaga tökéletes kifejezésére minden külső tényező döntő befolyása nélkül.

Az átkapcsolás a népi öntudatról a nemzeti öntudatra nem egyszerre folyik le az egész népben, hiszen már maga a népi öntudat is elvonás által keletkezik. A közösség egységének térben és időben meglátott képe csak kevés kiváltságos, kiemelkedő képességű egyén lelkében alakul ki, elképzelésük sorsa pedig attól függ, hogy mennyire képesek a nemzeti öntudatot a közösség szélesebb rétegei között elterjeszteni. Mihelyt a közösség életének folyására döntő befolyást gyakorló egyénnel sikerült nemzetvíziójukat elfogadtatni, a nemzetiség kialakulása megtörtént. A nemzetiségi öntudat tehát *társadalmi* kérdés, mely egyrészt alulról fölfelé, mint népi ösztön áthatja az egész nemzettestet, másrészt pedig főlülről lefelé, egy szellemi elit tudatát árasztja el fokozatosan a legszélesebb néprétegek felé. Az eszmék terjesztésének azonban nélkülözhetetlen feltétele a *közművelődés*, amit ezek szerint a nemzetiség létesülése főeszközének tekinthetünk. A nemzetiség további önállóságának egyes mozzanatai egy sajátos közművelődés terjesztése és a közösség szervezése által önmaguktól adódnak.

A népi ösztön, a népi öntudat és a nemzeti öntudat nem egymást felváltó és egymást kizáró fokai a nemzetiségi fejlődésnek. A népi öntudat ráépül a népi ösztönre, nem több nála, de rendezettebb, mintegy megvilágítja azt. A nemzetiségi öntudat pedig, legalább igényeiben, élővé és teljessé teszi a közösséget. A népi ösztön a nemzetiségi öntudatban is ott lüktet és minden nemzetiségi jelenségnek legfőbb, legszilárdabb és legmeghatározóbb alapja marad. Minden rárétegződő külső hatás sorsát ez dönti el; vagy ha a külső hatás túlságosan idegen tőle és túlságosan erős, a nemzeti közösség egyéniségét veszedelmebe sodorhatja. Ha a külső behatás termékeny csírákat

helyez el a népi ösztönben és a népi tudatban, akkor a nemzetiségi lét csodálatos kibontakozásának lehetünk tanúi.

A népi egyéniség megértésének legdöntőbb tényezője az együvé tartozás elvének felismerése. Történetileg a románság életében a nemzetiség, mint az együvé tartozás elve közvetlenül a vallás primátusát váltja fel, de vezető szerepét csak fokozatosan éri el, végül majdnem egyeduralomra jut. Ma tanúi vagyunk annak, hogy a nemzetiség primátusát az osztály összetartozási elve próbálja kétségbe vonni.

E megállapítások – általános megfogalmazásuk ellenére – nem elvont okoskodásból, hanem éppen az erdélyi román nép nemzetté válása folyamatának közvetlen megfigyeléséből származnak és *csak* arra vonatkoznak. A következőkben röviden összefoglaljuk ezt a folyamatot, amely az erdélyi és magyarországi román nép politikai kezdeteihez vezet.